

շորդ օրը, երբ լուսաւորիչ հրեշտակին կը հարցնէ այդ բացակայութեան իմաստը, ան իբրեւ պատճառ կը հաղորդէ թէ հրեշտակաց ինք դասակարգութիւնները ամէն օր կուգան հանգէս կը սարքեն ի պատիւ Քրիստոսի: Եւ որովհետեւ ինքը կը պատկանի շորդորդ զատուն, պարտաւոր էր այն օրը գտնուիլ իր խումբին մէջ:

Յիւնացի այս եօթներորդ կիրակին մեր մէջ կը կոչուի նաեւ երկուրդ Ծաղկազարդ, որովհետեւ շորս անհետարաններու ընթերցումները, որոնք Յիւնացի միջոցին համընթաց շարայարուծութեամբ կը կատարուին, այդ օրը ամէնքը կը յանգին Քրիստոսի վերջին անցամ երուսադէմ մուտքի պատմութեանց: Եւ այնպէս որ այդ օրուան բոլոր անհետարանական ընթերցումները երկրպագուին են առաջին Ծաղկազարդի ընթերցումներուն: Օրուան շարականին, «Մեծահաղ այս խորհուրդ», հեղինակ կը համարուի երկու Գրիգոր Վկայագիրներէն մեծը կամ փոքրը: Բայց հաւանական չէ այդ, զի ոճը յետագային ժամանակներու կը թուի:

ՀԱՅԵԿԱՆՈՒՍ ԿԱՄ ՊԵՆՏԵԿԱՈՍՏԷ

Պենտէկոստէ յունարէն բառ է, եւ կը նշանակէ Յիսնիքեակ (յիսնեբորդ օր) կամ Յիսուսը (= յիսուս) օրեր: լատինարէն՝ quinquagesima: Մեր մէջ ալ, Պենտէկոստէ բառը, իր յոգեակի ձևովը գործածուած է, տօնէն զատ նաեւ Յիսուս իմաստով: «Եւ ի կատարել աւուրցն Պենտէկոստէից» (Գրծ. Բ. 1):

Իսրայելացւոց եւ յետոյ Հրէից համար անկէպ տօնէն կը գտնարանութեան, զոր Աստուծոյ կ'ուղղէր Ժողովուրդը հունձքի եղանակին ի վերջբայց Սինայովի ծխաբանին մէջ կը նկատուէր նաեւ տօն հրատարակութեան օրինաց քարէ տախտակներուն: Քրիստոնէական Պենտէկոստէն տօնէն է Ս. Հոգիին հեղման առաքելոց վրայ եւ հիմնարկութեան Եփեզեցոյ: Քրիստոնէական երկու ամենահին տօներէն մին է ան՝ Զատիկին հետ: Շատ հաւանական է որ հրէա-քրիստոնէական հասարակութիւնները, վաղուց, Պենտէկոստէին հետ կատարած լինին նաեւ յիշատակը Ս. Հոգիին այդ առաջին տօնանիլ յայտնութեան: Բայց ոչ մէկ ուղղակի փաստ ունինք հաստատելու թէ առաքելական դարուն մէջ անոր իբրեւ կանոնաւոր տօն կատարուելուն: Ի հնուին Պենտէկոստէ բառը կը նշանակէր, ինչպէս վերեւ անհարկուեցաւ, ոչ թէ օրուան մը՝ այլ Զատիկէն մինչեւ Հոգեգալուստ երկարող յիսուն օրերուն տօնը: Յիսուայի տօնախմբութիւն մըն էր ան, որ կը իրենցմբ Յիսուսի իր յարութեան ետք երկրի վրայ անցուցած օրերը, եւ կ'ընդգրկէր յարութեան, համբարձման եւ Սուրբ Հոգւոյն հեղման տօները: Այդ յիսուն օրերու միջոցին պահեցողութիւն չկար եւ աղօթքը պէտք էր կատարուէր յոտնկայս, այսինքն առանց ծնարարութեան: Յետոյ էր որ տօնախմբութեան այս խառնուրդը պարզուեցաւ եւ իւր բաժանիլովը ուրոյն տօն ձևացաւ, եւ քրիստոնէական իմացումով Պենտէկոստէն կոչուեցաւ Հոգեգալուստ: Միջին դարուն, անկէպ կ'երկարաձգուէր մինչեւ յաջորդ կիրակին: յետոյ է որ սեղա-

մուեցաւ նախ չորս, ապա երեք եւ ի վերջոյ երկու օրուան մէջ: Մեր մէջ էս ի սկզբան միայն մէկ օր կը տօնուէր, զի յաջորդ եօթներեակ եղիական պահոց էր յատկացուած: ԺՌ. դարուն էր որ Շնորհալի անօրինեց որ ամբողջ եօթներեակ ընթացքին տօնուի Հոգեգալուստը, պահելով հանգեքն կերակրոց պահեցողութեան կանոնը:

Առաջին օրուան շարականը. «Առաքելոյ ազաւնոյ» եւ կցորդը «Կենդանարար Աստուած» կ'ընծայուի Մովսէս Խորենացւոյ, իսկ ըստ ոմանց՝ Յովն. Մանդակունոյ: Իսկ Բ. Գ. Եւ Ե. օրերունները գրուած են Շնորհալիէ. Զ. եւ Է. օրերունը կը վերապրուին Ներսէս Լամբրոնացիի: Իբրեւ աստուածաբանական եւ հոեոտրական զորուած նշանաւոր է այս վերջինին հառը Ս. Հոգւոյն վրայ, «Մտալով ի սիրոյ սրտիս» որ տօնին առաջին օրը կը կատարուի երեկոյան ժամերգութեան միջոցին:

ԱՐՏՈՑՏ ԱՐԵՂԱՑ

Դ Պ Ի Ր Ն Ե Ր Ը

Կ Ա Մ

Օ Ր Ի Ն Ա Յ Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ն Ե Ր Ը

Ա. Ա Ն Ո Ւ Ն Ը

Դպիրները կամ սօփրները նախապէս էին քարտուղարներ կամ գրիչներ: յետոյ եղան օրէնագէտներ: Եզրաւ Սուրբ Դիրքին մէջ կոչուած է «Դիրի յաջողակ օրինաց Մովսիսի» (Ա. Եզր. Ը. 3): Անիկա քահանայ էր: Քիչ յետոյ մեծ թիւով ոչ-քահանայ հրեաներ ալ հետեւեցան Օրէնքի ուսման:

Քրիստոսի ժամանակ գպիրները կը կըրէին նաեւ Վարդապէ Օրինաց կամ Օրինական անունը (Մատթ. ԻԲ. 35 եւն): Յովնսիսիս կ'անուանէ զանոնք «հայրերու օրինաց մեկնիչներ» (Հնխ. Ժէ. 2), կ'անուանէ յոնյպէս իմաստուններ «որոնք Սուրբ Դիրքերով կը զբաղին»:

Քրիստոսի ժամանակ գպիրներուն կուտային նաեւ Ռարբի (=Տէր) անունը, զոր ընդունեցաւ յաճախ Փրիկիւր իր աշակերտներէն եւ ուրիշներէ: Միջնոյն ժամանակ արամերէն լեզուով կը կոչէին նաեւ Ռարունի (Մարկ. Ժ. 51. Յովն. Ի. 16): Եւքէն գործածական եղաւ Ռարբի եղիապար, Ռարբի Աքիպա, ինչպէս մենք կ'ըսենք «Տէր այսինչ»: Ռարբի բառին տեղ նոր կտակարանին մէջ յաճախ գործածուած են՝ skir, վարդապէս, ուսուցիչ, հայր:

Բ. ԴՊԻՐՆԵՐՈՒՆ ԴԵՐԸ

Դպիրները Օրէնքը կը մեկնէին ըստ կամո կամ ըստ յարմարութեան և կը լուծէին խղճի վերաբերեալ բազմազան խննդիրներ: Այդ մեկնութիւնները նախ և առաջ աւանդուեցան բերանացի, բայց ետքէն Միշնայի հրատարակչները գրի առին զանոնք: Օրինաց վարդապետները անվերջ վիճաբանութեանց բռնուած էին իրարու հետ՝ նախ երուսաղէմի մէջ ու ապա, Սուրբ Քաղաքի կործանումէն յետոյ, Տիրեբրիոյ և Յարնիոյ մէջ, Թալմուտական այդ գործին՝ այսինքն Միշնայի մէջ յաջողեցան անոնք մտնել իրենց վարդապետութիւնները:

Իրաւարանական կանոնները այս կերպով կազմուելէ կամ, աւելի ճիշդ, գերբի մը մէջ ամփոփուելէ յետոյ, դպիրները ուսումնարաններու մէջ այդ կանոնները կ'աւանդէին իրենց աշակերտներուն, որոնք քալմուտիս (Ա. Մնաց. Իե. 8) և որոնք պարտաւոր էին գոց սորվիլ օրինաց վարդապետներու անթիւ զձինքները: Ուսուցումը գլխաւորապէս այդ զինքները կրկնել տալու մէջ կը կայանար, որպէսզի տպաւորուէին աշակերտներու յիշողութեան մէջ. առոր համար գիրքը կ'աղուեցաւ Միշնա որ կը նշանակէ կրկնութիւն: Վարդապետը խնդիրներ կ'առաջարկէր աշակերտներուն որ լուծեն, կամ աշակերտները կ'առաջարկէին իրենց վարդապետին: Աղէկ աշակերտ մը ըլլալու համար պէտք էր նմանիլ «կրպակուտով ձեկուած ջրամարի մը, որպէսզի ջուրի ոչ մէկ կաթիլ չկորսուի»: Երուսաղէմի մէջ դասերը Տաճարին մէջ կ'աւանդուէին, ինչպէս յայտնի է Աւետարանի շատ մը էջերէն: Միշնայի յառաջագէմ աշակերտներէն մին եղաւ Սուրբ Պօղոս, որ Օրէնքը ուսաւ «առ ոտս Գամաղիէի» (Գործ. ԻԲ. 3):

Քրիստոսի ժամանակ դպիրները կ'ուսուցանէին ոչ միայն դպրոցներու՝ այլ նաև փողոցներու մէջ ու հրապարակային տեղեր, ու իրենց օրէնսգիրութեան պատճառաւ զատուաբանական պաշտօններ ալ կը վարէին: Կը քարոզէին նաև սինակոններու մէջ, ու վերջապէս նախանձախնդրութեամբ կը հրակէին որ պահուին Սուրբ Գրոց պատուէրները: Անոնք՝ իբրեւ Օրէնքի մեկնիչներ՝ մեծ ազդեցութիւն ունէին ժողովուրդին վերայ: Պատուաւոր գիրք ունէին ամէնու-

րեք, ու կը ջանային ա'լ աւելի պատուներու հասնիլ իրենց շրջաբերած առանձնորու միջոցաւ: Օրինակ մը այդ առանձնորէն. «Դպիրներու խօսքերը աւելի ընդունելի են քան Օրէնքի խօսքերը, վասնզի Օրէնքի խօսքերուն մէջ կարեւորներուն հետ անկարեւորներ ալ կան, իսկ դպիրներու խօսքերը մաքնքն ալ կարեւոր են»: Այս և ուրիշ առանձններ, որոնք գրուած են Թալմուտին մէջ, ցոյց կու տան՝ թէ դպիրները կը յաւակնէին իրենց գիրները Մովսէսէն ալ, մարգարէներէն ալ վեր դասել: Կը սորվեցնէին նաեւ՝ թէ շատ պարագաներու մէջ աշակերտը պարտաւոր է իր հօրմէն գերադաս համարել իր վարդապետը, Զարմանալի չէ ուրեմն՝ երբ դպիրները, ըստ Աւետարանի, կը ցանկան ղրկուէին մէջ գերագահ ըլլալ, ժողովարաններու մէջ նախաթոռ բազմիլ, հրապարակներու վրայ ուրիշներէն առաջ որդեւորիլ ու մարդոցմէ ուրբիլ, ապրիլ կոչուիլ» (Մատթ. ԻԳ. 6-7, Ղուկ. ԺԱ. 43):

Դպիրները թէև իրենց գիրները անշահախնդիր կ'երեցնէին, բայց հակառակն էին իրակահին մէջ: Այդ պատճառաւ ըսաւ Յիսուս անոնց համար՝ թէ այդ վարդապետ, որոնք սորբեալ իրենց սուները կ'ուսնեն և ցոյցի համար իրենց աղօթքները կ'երկարեն, աւելի խիստ դատապարտութիւն պիտի ընդունեն» (Մարկ. ԺԲ. 40, Ղուկ. ԺԶ. 14, Ի. 47):

Գ. ՈՐՈՒՆԵ ԵՂԱՍ ԱՍԵՆԷՆ ՀՈԶԱԿԱՒՈՐ ԴՊԻՐՆԵՐԸ

Բացի Եզրասէն և Նիկողեմսէն, նաև Գամաղիէէն, որուն «առ ոտս» ուսաւ Պօղոս և որ միշմտեց ի նպաստ առաքելոց (Գործք Ե. 17, 34-40), ամենէն հաշակաւոր դպիրներ եղան Հիլլէլ ու Շամայի, որոնք կ'ապրէին Մենձ Հերովդէսի շրջանին: Առաջինը տիպար մըն էր հեղովքեան, իսկ երկրորդը՝ կատարեալ օրինակ մը իսլամաւորութեան: Այս վերջինս Հերովդէսներուն հետ յաբաբութիւն չունենալուն համար մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէր: Անոնցմէ մէկը խնդրի մը իմաստմուն մասին եթէ վճիռ մը տար, միւսը հակառակ կամ գէթ տարբեր վճիռ մը կու տար: Այսպէս՝ Հիլլէլ ամենաշնչին պատճառի մը համար կ'աբաբուէր ամուսնալուծումը, իսկ Շամայի խիստ աններող էր այդ մասին: Հիլլէլ կ'ու գլխաւորութեւ վճիռները վեց գլուխներու տակ դասաւոր

րեց, ինչ որ նախապատրաստութիւն մը եղաւ Միշնային: Հիւլէլի աշակերտները, որոնք աւելի բազմաթիւ էին քան Միւսինը, թոյլատու ընթացք մը ունեցան քրիստոնէից հանդէպ: Իսկ Շամայիի աշակերտները միացած էին այն փարիսեցիներուն, որոնք կատաղի հալածանք յարուցին Յիսուսի դէմ Աստու հանդերձ կային դպիրներուն մէջ մտաւոր ու բարոյական բարձր արժանիք ունեցողներ, ինչպէս՝ Եզրաս, Նիկողոմոս, Գամաղիէլ և այլք:

Գ. ԳՊԻՐՆԵՐԸ ԱՅԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Երբ մոզերը Երուսաղէմ հասան՝ Հեբովզէս խորհուրդ հարցուց քահանաներու իշխաններէն ու դպիրներէն, այսինքն Սիւնգրիոնէն, իմանալու համար թէ ո՞ր պիտի ծնի Մեսիան:

Երբ տասներկու տարեկան էր Յիսուս՝ Մարիամ և Յովսէփ չգայն գտան Տաճարին մէջ, ուր վարդապետներու քով նշտած՝ հարցումներ կ'ուղղէր անոնց: Ու ա՛մէն զինքը լսողները կը քանչւանային ա՛նոր իմաստութեան ու պատասխաններուն վրայ (Ղուկ. Բ. 46-47):

Պէտք է երևակայել պատանի Յիսուսը աշակերտի դիրքի մէջ՝ նստած առնթրի օրինաց վարդապետներու, ինչպէս յետոյ Պօղոս առաքառ Գամաղիէլին: Յիսուս այնտեղ կը գտնուէր իր Հօր տան մէջ, հարցումներ կ'ուղղէր Օրէնքի վրայօք ու ատով ցոյց կու տար իր յարումն ու սէրը Օրէնքին:

Գիտենք՝ թէ Յիսուս այնուհետեւ ունէր ուսումնարան չյաճախեց ու չհետեցաւ օրինաց վարդապետներու դասերին (Յովհ. է. 15): Գիտենք նաև՝ թէ դպիրները իրենց կոյր փառաթիրութեամբ ծանր զբոսաբուծութիւններ յարուցին ետքէն Անոր քարոզութեանց դէմ, այնպէս որ Յիսուս յայտարարեց՝ թէ անհրաժեշտ է դպիրներու և փարիսեցիներու ունեցածէն գերիվեր արդարութիւն ունենալ՝ մտնելու համարնոր թագաւորութեան մէջ (Մատթ. Ե. 20):

Իսկ ինք Յիսուս իշխանութեամբ կը քարոզէր ու իր վարդապետութիւնը հասկապատկերն էր դպիրներու վարդապետութեան, որոնք կոյրզկուրայն իրենց նախորդներու կարծիքներուն արձագանգը միայն կ'ըլլային (Մատթ. է. 29. Մարկ. Ա. 22):

Դպիրները որոշեցին հետապնդել նոր վարդապետը ամէնուրեք, մանաւանդ Գալ

իլիւսայի մէջ, ու ի հարկին մաքառել Անոր ազդեցութեան դէմ: Թիշել արժան է՝ թէ անոնցմէ ոմանք բարկեղով ու անկեղծ էին, ինչպէս էր այն մէկը որ խնդրեց Յիսուս ահա անոր հետեւիլ (Մատթ. Ը. 19): Ուրիշներ կ'ուրախանային՝ տեսնելով որ Յիսուս կը կարկեցնէ սաղսկեցիները (Ղուկ. Ի. 39): Բայց մեծամասնութիւնը ոգի ի բռին կը ճգնէր թերութեան մէջ բռնել զԱյն՝ շնացող կնոջ (Յովհ. Ը. 3) եւ կամ կայսեր հարկ տալու կամ չտալու (Ղուկ. Ի. 20-26) մասին նենգամիտ հարցումներ ուղղելով Անոր, կը գալթակղէին դպիրները՝ երբ Յիսուս կը թողուր մեղքերը, երբ կ'ուսէր ու կ'ըմպէր մեղաւորներու հետ, երբ հիւանդներ կը բժշկէր շաքաթ օրերը, երբ թոյլ կու տար իր աշակերտներուն որ զանց ընեն փարիսեցիներու աւանդութիւնները, երբ թոյլ եւր տար նաև որ իր Երուսաղէմ մըտած կու որսանաններով ուղղուեն զինքը: Սատանային կը վերագրէին անոր հրաշագործութիւնները, ու երբ առանձին զբոսնէին աշակերտները՝ կը վիճէին անոնց հետ, եւ՝ ի բացակայութեան Յիսուսի՝ առիթներ կը փնտռէին որ ամբոխին առջեւ չփոթուէին իրենց մատնեն զանոնք (Մարկ. Թ. 13):

Դպիրներն էին՝ որ մղեցին Պիղատոսը դատապարտելու Փրկիչը, ու իրենք անձամբ գացին Գողգոթա՝ Խաչի ստորոտէն անարգելու ու ծաղրելու համար Տէրը (Մարկ. Թ. 31):

Այսպէս Յիսուս ամենածանր դատապարտութիւն կրեց դպիրներէն, վասնզի կը յանդիմանէր զանոնք՝ թէ իրենք չեն կամենար վերցնել այն բռնները զորս կը դնեն այլոց վրայ, թէ ամէն ինչ կ'ընեն միայն ցոյցի համար, թէ պատիւհներ կը սպասեն մարդոցմէ, թէ իրենք չեն մտնէր երկինքի արքայութեան մէջ ու կ'արգիլեն ուրիշներու ալ մուտքը, թէ կը կողպտեն օրբևայրիները, թէ կոյր առաջնորդներն են ժողովուրդին, թէ կապուած սնտոի աւանդութիւններու՝ կ'անտեսեն ի սպառ աստուածային Օրէնքին անհրաժեշտ պատուէրները, թէ սպականուած են իրենց սիրտերը ու կը նմանին ճերմկցուած գերեզմաններու ճայլն: Փարիսեցիներու ուղղուած այս պորտաւանքները սուսակայաց ուղղուած էին դպիրներուն կամ օրինաց վարդապետներուն, վասնզի անոնք, իբրեւ բարոյական առաջնորդները ազգին, կը մտնորեցնէին զայն շարունակ:

Հայացուց՝ Մ. Ն. Ն.